

00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
<http://www.ibl.waw.pl>

INSTYTUT BADAN LITERACKICH POLSKIEJ AKADEMII NAUK INSTITUTE OF LITERARY RESEARCH POLISH ACADEMY OF SCIENCES

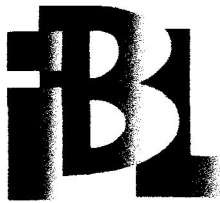
dr hab. Magdalena Rembowska-Płuciennik
prof. Instytutu Badań Literackich PAN

Łódź, 20 maja 2021 r.

Recenzja osiągnięcia naukowego dr Magdaleny Bednarek zgłoszonego we wniosku o nadanie stopnia naukowego doktor habilitowanej.

Zgłoszona przez dr Magdalenę Bednarek w postępowaniu habilitacyjnym indywidualna monografia *Baśni przeobrażone. Transformacje bajki i baśni w polskiej epice po 1989 roku* jest osiągnięciem spełniającym merytoryczne i formalne kryteria stawiane rozprawom habilitacyjnym. Habilitantka kontynuuje w niej główny, genologiczno-kulturowy nurt zainteresowań badawczych, zakreślony w opublikowanej wersji swej dysertacji doktorskiej *Mikrokosmos literacki*. Wykorzystuje więc swe bardzo dobre kompetencje teoretycznoliterackie, rozległą wiedzę na temat współczesnego statusu popularnych form gatunkowych i przygląda się ciekawemu zjawisku: przemianom zachodzącym w obrębie bajkosfery (Badaczka używa terminu R. Waksmanda) oraz sposobom przekształceń poetyki baśni (ze szczególnym uwzględnieniem strategii metaliterackich, autotematycznych). Kontynuując bogatą tradycję badania bajki na gruncie polskiego literaturoznawstwa i etnografii, bardzo precyzyjnie profiluje problem przemian konwencji baśniowej w najnowszych tekstach literackich, sytuując go w kontekście dyskursów społeczno-politycznych (zwłaszcza dotyczących kulturowego statusu kobiet). Sprawnie porusza się w interdyscyplinarnej (folklorystycznej i literackiej) przestrzeni, w jakiej funkcjonuje bajkosfera. Problematyzuje zagadnienie historyczno- i teoretycznoliterackie (które nie doczekało się dotąd monograficznego opracowania), analizuje wnikliwie jego znaczenie dla reprezentatywnej, szerokiej grupy tekstów literackich powstałych po 1989r., proponuje ich ciekawe interpretacje i umieszcza je na tle kulturowo-społecznym, często z perspektywy komparatystycznej. **Wypełnia tym samym lukę badawczą i wnosi indywidualny, istotny wkład w rozwój literaturoznawstwa, potwierdzając swoje bardzo dobre kompetencje naukowe w zakresie historii i teorii literatury.**

W recenzowanej monografii podstawą rozróżnień genologicznych jest dla Habilitantki prototypowa teoria gatunku i zasada podobieństwa rodzinnego. Wybór ten pozwala zneutralizować różnice terminologiczne rysujące się w różnych dyscyplinach zajmujących się baśniowością/ bajkowością (etnografia, antropologia, literaturoznawstwo) i zbliżyć rozmaite praktyki nazewnicze: naukowe oraz odbiorcze, nieprofesjonalne. Autorka ujmuje bajkosferę jednocześnie z kilku perspektyw jako 1) istotny składnik aktualnej kultury

00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
<http://www.ibl.waw.pl>

INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH POLSKIEJ AKADEMII NAUK INSTITUTE OF LITERARY RESEARCH POLISH ACADEMY OF SCIENCES

literackiej 2) element komunikacji z różnymi grupami odbiorców 3) źródło inspiracji dla wielu dyskursów (feminizm, sztuka krytyczna). Te nadrzędne problemy badawcze eksplorowane są w obrębie trzech bardzo klarownie wyodrębnionych w pracy pól tematycznych rozpisanych na rozdziały: *Skradziony język baśni*, *Przepisywanie fabuł* oraz *Metamorfozy postaci*. Cezura oraz zakres materiałowy pracy, jakie zaproponowała Autorka („polska epika po 1989”) wyraźnie korespondują z koncepcją Jej wcześniejszej książki, w której baśń i bajka pojawiła się w swej alegorycznej i filozoficznej odmianie wypracowanej w Polsce do 1989, pod okiem cenzury. O ile w książce podoktoratowej dr Bednarek skupiała się na przekształcaniach samego gatunku dokonujących się w jego przestrzeni architekstualnej, o tyle w rozprawie habilitacyjnej zajęła się pragmatyką konwencji bajkowej i baśniowej, „którą można podejmować punktowo i fragmentarycznie” (s. 24), jako zespół sensotwórczych strategii służących przede wszystkim nawiązaniom dialogicznym, subwersywnym czy krytycznym. Spośród rozpoznanych w *Mikrokosmosie literackim* praktyk wykorzystywania gatunkowego podobieństwa wybrała więc przede wszystkim nawiązania polemiczne. Ten cel badawczy jest wyeksplikowany i zrealizowany bardzo konsekwentnie, na różnorodnym, bogatym materiale historycznoliterackim (przy celowym wyłączeniu literatury dziecięcej i *fantasy*).

W pierwszym rozdziale Bednarek analizuje szczegółowo sposoby przekształcenia morfologii bajkowej (fabuły, konstrukcji czasu i postaci, sytuacji narracyjnej, elementów świata przedstawionego łączącego cudowność i realizm, aksjologii i funkcji konsolacyjnej, mechanizmów kontrastowania postaw i wartości) w wybranych tekstach literackich. Pokazuje, jak we *Wrońcu* Dukaja fantastyka i odniesienie historyczne rozsadzają konwencję baśniową. W *Królowej Tiramisu* Sławińskiego rozszyfrowuje metaliteracki mechanizm uczynienia z bajki narzędzia krytyki psychoanalizy, czyli języka szczególnie często używanego w badaniach nad tym gatunkiem. Pisząc o *Słońce* Karpowicza, omawiając szeregi opozycji organizujących świat przedstawiony i narrację powieści, rozpoznaje wątek opresji, jakiej w kulturze podlega kobieta (ważny także w 2. i 3. rozdziale książki). W tych realizacjach, klasyfikowanych jako antybaśnie (kwestionujących najważniejsze założenia semantyki formy) dostrzega najdalej posuniętą transformację formy. To rozróżnienie (obejmujące skalę makro- tekstu) dało zaś Autorce możliwość precyzyjnego wyszczególnienia zabiegów o innym charakterze i mniejszej skali przekształceń omówionych w kolejnych rozdziałach (dotyczących strategii ponownej narratywizacji: retellingu i rewritingu, czyli prze-pisywania hipotekstu).

Bardzo często omawiane przez siebie zjawiska literackie dr Bednarek umieszcza na szerokim tle kulturowym (przykładem może być passus o przedstawieniach Polonii-Matki Polki w analizie *Królowej Tiramisu*). W ten sposób projekt opisanego statusu bajki otwiera się na kulturową poetykę tej formy. Widać to najwyraźniej w częściach poświęconych wykorzystywaniu bajki jako narzędzia oceny i konstruktywnej

00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
<http://www.ibl.waw.pl>

INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH POLSKIEJ AKADEMII NAUK INSTITUTE OF LITERARY RESEARCH POLISH ACADEMY OF SCIENCES

krytyki życia społecznego i jego wpływu na rolę i pozycję kobiet – i to jest moim zdaniem najciekawsza, najbardziej oryginalna partia książki, oparta o rozległą wiedzę o międzynarodowych uwarunkowaniach (zwłaszcza angloamerykańskich) zjawiska. W tych rozdziałach (dotyczy to w największym stopniu obszernych części 2. i 3. rozdziału) Autorka dokonuje wielostronnego oglądu interesujących ją problemów: porównuje przyczyny zachodniej i polskiej transpozycji elementów konwencji baśniowej; wyjaśnia różnice w traktowaniu wątków baśniowych widoczne w poszczególnych nurtach myśli feministycznej oraz inspirowanej nią twórczości artystycznej. Zwraca uwagę na wewnętrzne fluktuacje popularności niektórych motywów i potrafi zdiagnozować ich przyczyny (np. ambiwalentny status wiedźmy, przejawiający się zarówno poprzez afirmację, jak i reakcyjne wykorzystanie). Dostrzega ewolucję tych motywów, bardzo interesująco łączy ją z dyskursem krytycznoliterackim i akademickim, rekonstruuje symultaniczną dwutorowość recepcji feministycznego przepisywania baśni na potrzeby rzeczywistości. Rozdziały poświęcone kapłance, wiedźmie, czarownicy, Babie Jadze jako ważnym figurom przepisywania kobiecej tożsamości (w oparciu o triadę: związek z naturą, mądrość, siostrzeństwo) przynoszą inspirujące omówienie wielu tekstów kultury, afirmujących przepracowaną „wiedźmowatość”. Dr Bednarek analizuje także obecność rzadszych nawiązań: do ludowych wyobrażeń słowiańskich w powieściach współczesnych. Te tematy z pewnością zasługują nawet na oddzielną monografię. Autorka bardzo rzetelnie zbiera i interpretuje bogaty, zróżnicowany, wieloraki materiał historycznoliteracki. Od razu w tym miejscu nasuwa się jednak pytanie, dlaczego genderowe odczytanie baśniowych bohaterów nie zostało zestawione z refleksją nad obrazami baśniowymi ról męskich – czy Autorka dostrzega tam (i w badaniach nad męskosciami) podobne zjawiska? Ten temat został zupełnie pominięty.

Bardzo mocną stroną stylu naukowego Habilitantki (oprócz niekwestionowanych kompetencji teoretycznoliterackich) jest zdolność do drobiazgowego porządkowania materiału – pod różnymi kątami, z wielu perspektyw, z wielką wrażliwością na niuansy. Tę samą zaletę można dostrzec w Jej funkcjonalizowaniu stanu badań – z precyzją streszcza rozbieżne stanowiska, klaruje kwestie dla siebie ważne (często misternie wyłuskiwane z polemik i odmiennych interpretacji), by przedstawić własne definicje czy modyfikacje pojęć. To dobrze świadczy o dojrzałości i samodzielności badawczej, wymaganych od Habilitantki.

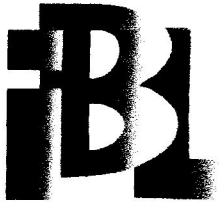
Wobec tej pracy można mieć jednak i zastrzeżenia, przede wszystkim metodologiczne. Podkreślana „totalność bajki” („baśniowy klucz może służyć do otwierania niemal każdych drzwi” s. 24) nie jest (moim zdaniem) jej cechą immanentną, ale cechą dyskursu, jaki Propp stworzył na użytek badania tej formy, kładąc jednocześnie podwaliny pod nowoczesne badania nad narracją w ogóle. Tę samą totalność można by

przecież przypisać i powieści kryminalnej, pamiętając klasyczny tekst R. Barthesa *Wstęp do analizy strukturalnej opowiadań* (drukowany po polsku w „Pamiętniku Literackim” w 1968), który jednak nie posłużył badaczowi za dowód doskonałości czy szczególnego znaczenia opowieści o J. Bondzie dla rozwoju form artystycznych, lecz do udowodnienia sprawności własnych narzędzi. To metoda strukturalistyczna miała założenia totalizujące (a według swoich krytyków – totalitarne). Twierdzenie (na tej samej stronie 24), iż kategorie wyodrębnione w bajce można z powodzeniem zastosować do badania wszelkiego typu tekstów, traktuję właśnie jako bezkrytyczną akceptację metodologicznej utopii strukturalizmu, który metodę Proppa przejął, by (bezkrytycznie) stworzyć gramatykę wszelkiego typu narracji. Struktura narracji mitologicznej C. Levi-Straussa czy gramatyka zachowań ludzkich C. Bremonda, klasyfikacja aktantów i gramatyka narracyjna A. Greimasa, funkcjonalne powiązania między akcją i postacią T. Todorova (by poprzestać jedynie na klasycznej narratologii francuskiej) – wszystkie te koncepcje wyczerpały swój potencjał twórczy w latach 70-tych XX. W bogatej historii interdyscyplinowych czy transdyscyplinowych badań nad narracją (zwłaszcza po zwrocie narratologicznym) stanowią rozdział zamknięty (*nota bene* o historyczności tego modelu narratologii pisał M. Głowiński we *Wstępie* do zredagowanego przez siebie wieloautorskiego wyboru tekstów *Narratologia*, Gdańsk 2004). A stało się tak ze względu na małą efektywność tej metody w opisie narracji dłuższych, bardziej złożonych formalnie, a także niefikcyjnych i pozajęzykowych – różnomedialnych i wielomedialnych. Stąd wzięła swój początek cała narratologia postklasyczna, a wśród jej rozmaitych nurtów także narratologia transmedialna i intermedialna¹, o których istnieniu i narzędziach Autorka nie wspomina, co ma, moim zdaniem, swoje dalsze negatywne skutki.

Za metodologiczną słabość omawianej pracy uznaję jej jednoznaczną (ale nieeksplicytną) tekstocentryczność i werbocentryczność trudną do zaakceptowania w nietekstocentrycznej kulturze współczesnej i na gruncie już nietekstocentrycznej narratologii czy nawet szerzej – teorii literatury. W konsekwencji tej decyzji dr Bednarek odcięła się od metodologii wyspecjalizowanych przez ostatnie dwie dekady do prowadzenia badań nad formami wielomedialnymi. Oczywiście, gdyby to podejście znalazło w pracy dobre uzasadnienie i stało się przedmiotem autorefleksji, nie budziłoby ono aż takich kontrowersji i moich zastrzeżeń. Wówczas można by oczekiwać od Autorki skupienia na jednomodalności i homomedialności przywoływanych tekstów, uznając, że nawiązania do innych sztuk mają jedynie charakter ornamentacyjny lub kontekstowy. W rozprawie jednak projektowanie ustaleń wysnutych z analizy „świata

¹Por. choćby *Narrative across Media* (2004), ed. by M.-L. Ryan, Lincoln-London; *Storywords across Media. Towards a Media-Conscious Narratology* (2014) ed. by M.-L. Ryan, J.-N. Thon, Lincoln; J.-N. Thon, (2016) *Transmedial Narratology and Contemporary Media Culture*. Lincoln London; *Narratologia transmedialna*, (2017), pod red. K. Kaczmarczyk, Kraków; L. Elleström, (2019) *Transmedial Narration. Narratives and stories in Different Media*, Cham,

INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH POLSKIEJ AKADEMII NAUK INSTITUTE OF LITERARY RESEARCH POLISH ACADEMY OF SCIENCES

tekstowego” na formy inno medialne nie staje się przedmiotem autorefleksji. Opierając swe rozważania na teorii intertekstualności (przywoływanej najczęściej w rozumieniu M. Głowińskiego) Autorka zupełnie nie dostrzega, że posługuje się historyczną wersją tego pojęcia, odnoszącą się do kultury druku i literatury druku i funkcjonalną jedynie w ich obrębie.² Intertekstualność dzisiejszą definiuje się w zupełnie nowym kontekście kulturowym: łączącym zjawiska transfikcjonalności, intermedialności/ transmedialności i kultury konwergencji (pojęcia wielomedialności przekazu i kultury konwergencji pojawiają się w recenzowanej pracy bodaj raz – na s. 188).³ Tekstologiczna definicja tekstu (także tekstu kultury) jako przedmiotu badań literaturoznawstwa (wywiedziona ze świata druku) nie jest aktualna.⁴ Utraciła ona dominującą pozycję w odniesieniu do sztuk audiowizualnych (te często dr Bednarek przywołuje – cykle fotografii, plakaty, ilustracje do omawianych książek⁵) czy w analizach zawartości interaktywnego środowiska cyfrowego. Co zaskakujące – Autorka wspomina nawet o jednej z powieści hipertekstowych (*Matrioszka* M. Dzido), nie zwracając najmniejszej uwagi na poetykę hipertekstu (sprowadzanie różnic do wielości równouprawnionych zakończeń nie wnosi żadnych istotnych wątków do tej analizy). To nowe media zdestabilizowały podstawowe pojęcia piśmiennej kultury i komunikacji literackiej: tekstu, lektury, pisania, czytelnika, relacji intertekstualnych, które zmieniły się w relacje intermedialne. Tam bajka i bajkosfera doskonale są reprezentowane, ale w omawianej pracy to zjawisko zupełnie nie zaistniało. Intermedialność, której przykłady podaje Autorka, pojmuje Ona tak, jak rozumiano ją w latach 90-tych XX: jako relację między mediami, jako możliwość transformacji jednego medium w inne (tekstu w film w wytwórni Disneya). Współczesna kultura jest multimedialna, a miejsce „tekstu” w różnych domenach konceptualnych zajmuje „obraz” lub cyfrowy „hipertekst” jako emanacja kultury sieci. Nawet ograniczając do minimum interakcje medialne do słowa i obrazu (do przedstawień wizualnych Autorka często nawiązuje), można dostrzec, że intermedialność jest stanem kultury, „rezultatem rewolucji informacyjnej/ medialnej/cyfrowej, jedną z charakterystycznych cech komunikacji kulturowej w dobie społeczeństwa medialnego”.⁶ Habilitantka pomija jednak całkowicie ten kontekst kulturowy oddziałujący przecież na genologię w sposób bardzo silny

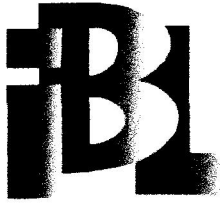
² Na temat zmian wymuszonych przez rewolucję cyfrową w zakresie warsztatu badawczego literaturoznawcy pisze m. in. N. K. Hayles (2012) *How we think. Digital media and contemporary technogenesis*, Chicago.

³ Odsyłam choćby do bardzo pogładowej, słownikowej definicji K. K. Maja, (2018) *Intertekstualność*, w: *Ilustrowany słownik terminów literackich. Historia, anegdota, etymologia*, pod red. Z. Kadłubka, B. Mytych-Forajter, A. Nawareckiego, Gdańsk, s. 243-248

⁴ A. Mangen (2006) *New narrative pleasures? A cognitive-phenomenological study of the experience of reading digital narrative fictions*, Trondheim. Por. artykuły zgromadzone w zbiorze *Tekst w sieci*, (2008) pod red. D. Ulickiej, Warszawa.

⁵ Niedoceniając semantyki innych mediów dobrze widać na przykładzie potraktowania ilustracji do *Wrońca*. Na str. 37 znajduje się ilustracja milicyjnej „suki” wiozącej Adasia, którą ilustrator J. Jabłoński przedstawił jako psiego cyborga, co uzasadnione jest także w kontekście fantastycznonaukowej twórczości Dukaja. To artystyczne przedstawienie jednak narzuca czytelnikowi obraz zmechanizowanego psa podobnego do bohaterów prozy *science fiction* – nie tekst literacki.

⁶ Cyt. za A. Hejmej, *Komparatystyka intermedialna*, „Rocznik Komparatystyczny – Comparative Yearbook – Komparatistisches Jahrbuch” 2016, nr 7, s. 12-13.

00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
<http://www.ibl.waw.pl>

INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH POLSKIEJ AKADEMII NAUK INSTITUTE OF LITERARY RESEARCH POLISH ACADEMY OF SCIENCES

– aż do pojawienia się projektów genologii multimedialnej także na gruncie polskim (E. Balcerzan, S. Wysłouch, E. Szczęsna).

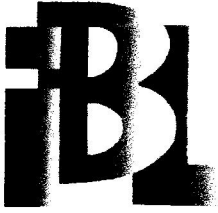
Obszar badawczy, który wybrała dr Bednarek (bajkosfera) współcześnie należałoby nazwać transmedialnym uniwersum, realizowanym w wielomedialnych seriach narracyjnych obejmujących: literaturę druku, literaturę cyfrową (hiperteksty), film, serial, komiks i gatunki literatury werbowizualnej (np. dynamicznie rozwijającą się powieść graficzną), gry (video oraz gry planszowe), oddolne praktyki partycypacyjne aktywizujące odbiorców umożliwiające dzięki nowym mediom społecznościowym (przestrzenie fandomów w Archive on Our Own, YouTube, Tumblr). To one dzisiaj umożliwiają zupełnie nowy fenomen odbiorczy – kolektywne prze-pisywanie literatury. Wprowadzając współautorską podmiotowość zbiorową, działają w trybie globalnej komunikacji, wykorzystują nowe technologie i umożliwiają tworzenie form wielomedialnych.⁷ O tym trybie aktywizacji odbiorczej Autorka nie wspomina, choć być może (to należałoby właśnie zbadać) zmienia on zasadniczo Łotmanowski model autokomunikacyjny gatunku, na który powołuje się w swych analizach dr Bednarek.

Przykładem dzisiejszego statusu bajki w świecie po rewolucji medialnej niech będzie amerykańska gra komputerowa *The Woolf among Us*, oparta na nagradzanej serii komiksów *Baśnie B. Willinghama* (150 zeszytów z lat 2002-2015, w Polsce wydawanych w latach 2007-2017), do której zresztą należy także prequel *Baśnie z 1001 nocy Królowny Śnieżki* (wydany po polsku). Ten przypadek pokazuje całkowitą zmianę sposobu istnienia i wykorzystania baśni, a przede wszystkim – udowadnia pominięty w pracy, transmedialny charakter bajki. To on, moim zdaniem, a nie uchwycona w kategoriach Proppowskich uproszczona morfologia, zapewnia bajce żywotność kulturową. Badaczka nie dostrzega rangi rewolucji medialnej, która wprowadziła literaturoznawstwo i jego narzędzia w zupełnie nowy kontekst kulturowy. Zobowiązuje on do bardziej samoświadomego ich użycia: jako operacyjnych w ramach jednego medium, niewystarczających do snucia wniosków na temat realizacji inomedialnych. Uznanie filmu (np. *Shreka*) za inwariant tekstowy jakiejś baśni jest, w mojej opinii, metodologicznym anachronizmem.

Podsumowanie

Uważam rozprawę dr Bednarek za istotny wkład w rozwój literaturoznawstwa. Zgłaszane zastrzeżenia dotyczą wyborów metodologicznych, które tłumaczą się w uprawianym przez Habilitantkę paradygmacie tekstocentrycznej teorii literatury.

⁷ K. Gajewski (2020), *Triumf amatora. O społecznościowych praktykach tekstualnych w świecie mediów elektronicznych*, Warszawa.

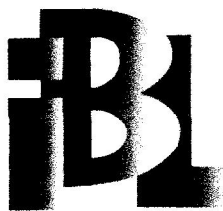
00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
<http://www.ibl.waw.pl>

INSTYTUT BADAN LITERACKICH POLSKIEJ AKADEMII NAUK INSTITUTE OF LITERARY RESEARCH POLISH ACADEMY OF SCIENCES

Ocena pozostałego dorobku naukowego oraz aktywności naukowej i organizacyjnej dr Magdaleny Bednarek

Wśród pozostałych prac naukowych Habilitantki najważniejsza jest Jej książka podoktoratowa *Mikrokosmos literacki: przestrzeń genologiczna małych form narracyjnych w prozie polskiej lat 1945 – 1989*. Formułuje ona ważki i ambitny problem teoretycznoliteracki (genologiczny), mający duże znaczenie kulturowe: jak przedstawia się współczesna konstelacja tzw. małych form narracyjnych, uchwycona w ich przemianach na przestrzeni 1945-1989? Decyzja, by zbiorczą kategorię nadrzędną („małe formy narracyjne”) traktować jako opisową a nie teoretyczną, umożliwia Autorce pokazanie bardzo bogatego rejestru praktyk tekstowych, jakie uruchamia autorski gest otwartej lub zawołowanej/przekornej gatunkowej atrybucji. To właśnie tę przestrzeń twórczych przekształceń, laboratorium kulturowego użytkowania nawiązań do gatunku Bednarek uczyniła swoim głównym przedmiotem zainteresowania i ten aspekt pracy uważam za szczególnie oryginalny oraz bardzo ciekawie, dogłębnie opracowany. Tok porządkowania tego obszernego materiału historycznego jest przystępny i bardzo przemyślany, powtarza się (i sprawdza jako efektywna metoda opisu) w poszczególnych rozdziałach. Ich wstępne partie poświęcone są rozpoznaniu gatunkowych wyznaczników konkretnej formy, przeglądowi historycznemu najważniejszych charakterystyk danego gatunku; po tej części zaś dr Bednarek przechodzi do własnych rozpoznań analityczno-interpretacyjnych. Autorka rozpoczyna kolejne części analityczne, poświęcone poszczególnym małym formom od omówienia nawiązań alegacyjnych, by stopniowo oddalać się od aprobatywnych realizacji konwencji gatunkowej ku peryferiom jej oddziaływania.

Tytuł rozprawy – „mikrokosmos literacki” sugeruje zarówno wewnętrzne zorganizowanie mikrouniwersum form, jak i implikuje jego relację do tego co poza nim: do makroświata narracyjnego. Obie te perspektywy oglądu są stale obecne w pracy i zyskują swe merytoryczne uzasadnienie. Zakres badań w rozprawie jest bardzo szeroki – swoją refleksją objęła Autorka wiele gatunków: szkic, obrazek, portret, charakter, anegdotę, bajkę, przypowieść (i ich rozmaite warianty). Odrębne rozdziały dotyczą także miniatur wielkich form narracyjnych oraz zasad grupowania małych form narracyjnych w kompozycyjne jednostki wyższego rzędu (serie i cykle). W każdym z nich problemowi teoretycznoliterackiemu towarzyszy analiza bogatego materiału historycznoliterackiego: zestaw nazwisk i przegląd tekstów jest zaiste imponujący. Każdy też udowadnia tezę implikowaną i eksplikowaną przez Autorkę po wielokroć: że miniatury narracyjne, narzucając rozliczne ograniczenia formalne, pozwalają zmaksymalizować efekty semantyczne (przynajmniej pod piórem pisarzy wybitnych) i często stają się nośnikiem tego, co najbardziej indywidualne, konkretne,

00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
<http://www.ibl.waw.pl>

INSTYTUT BADAN LITERACKICH POLSKIEJ AKADEMII NAUK INSTITUTE OF LITERARY RESEARCH POLISH ACADEMY OF SCIENCES

dotychczas niesprawiedliwie niedostrzegane. (Takim gatunkiem Autorka czyni np. anegdotę, pokazując jej rozliczne znaczenia dla nowego historyzmu). Finezyjne analizy Autorki dotyczą ustalenia statusu gatunkowego poszczególnych „małych form narracyjnych” oraz sposobów wydzielenia całej tej klasy w obrębie mniej problematycznych gatunków. Wszelkie działania klasyfikacyjne lokuje Ona w kontekście przemian, jakie zachodzą w obrębie samej genologii: coraz mniej esencjalistycznej, odchodzącej od klasyfikacyjnego pojęcia gatunku, nastawionej na wskazywanie podobieństw w przestrzeni hermeneutycznej (co postulował S. Balbus w artykule *Zagłada gatunków* z 1999) czy pokrewieństw pragmatycznych (jak G. Grochowski w rozprawie *Pamięć gatunków*, Warszawa 2018). Jednocześnie Autorka ciekawie formułuje swój problem badawczy. Dr Bednarek interesuje dyspersja genologicznych wyznaczników i proces systematycznego rozluźniania sieci gatunkowych powiązań utrzymujących grupy utworów w luźnych, lecz znaczących relacjach. Analizując poszczególne aktualizacje omawianych gatunków, Bednarek dotyka wielokrotnie bardzo ważnych kwestii kulturowych i antropologicznych – m.in. wizji podmiotu i tożsamości, których upłynnienie czy atomizacja powodują odejście od narracyjnej spójności w wielu gatunkach (tym Autorka motywuje przemiany poetyki charakterów i portretów, mistrzowsko ukazane na przykładzie próz Białoszewskiego i Nałkowskiej). Dążenie do precyzji zastosowanych narzędzi i czynności badawczych jest bardzo efektywną strategią w przypadku pracy nad tak mglistą materią, jaką obrała sobie za przedmiot studiów dr Bednarek. Badaczka swobodnie porusza się w obrębie istniejących opracowań tematu, świetnie panuje nad rozbieżnościami terminologicznymi i konkurującymi koncepcjami i przekonująco uzasadnia swoje wybory metodologiczne. Należy to docenić właśnie ze względu na przynależną obranemu przedmiotowi badań migotliwość. Sprawdzianem dla kompetencji Autorki była też konieczność sfunkcjonalizowania różnic między gatunkami bardzo blisko spokrewnionymi – np. portret i charakter, przypowieść i powiastka filozoficzna. Rozróżnienia Autorki na temat tych przylegających do siebie form są bardzo wyważone, dobrze uargumentowane, porządkują nierzadko obszary sporne. W tych partiach książki potwierdza Ona swe zdolności do zniuansowanego, ale jednocześnie i syntetyzującego oglądu literackich realizacji, które nie tracąc swych indywidualnych właściwości za każdym razem sytuowane są w wytyczonym kontekście historycznoliterackim. To połączenie uniwersalności i partykularności jako znamię poetyki wielu gatunków, o jakich pisze, unaocznia się więc także na poziomie Jej działań badawczych – i to przynosi bardzo dobre efekty naukowe. Wszystkie używane terminy Autorka wybrała bardzo świadomie z dyskursu genologicznego, rozpoznała dokładnie tradycje ich użycia oraz rozbieżności: także te, które rysują się między polską teorią literatury a np. anglojęzyczną (to bardzo ciekawe partie książki). Podkreślić należy, że praca dobrze dokumentuje erudycję dr Bednarek – zawarta w monografii literatura przedmiotu jest bardzo obszerna, aktualna i w dużym stopniu także zagraniczna. Prace obce (głównie angielskojęzyczne) pomagają

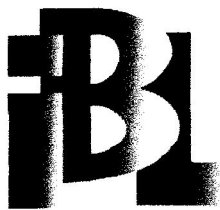
00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
<http://www.ibl.waw.pl>

INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH POLSKIEJ AKADEMII NAUK INSTITUTE OF LITERARY RESEARCH POLISH ACADEMY OF SCIENCES

Autorce wyjść poza utarte sposoby problematyzowania na polskim gruncie interesujących Ją zagadnień. Ta chęć spojrzenia z zewnątrz na polską genologię stanowi bardzo interesujący aspekt metodologiczny książki. Cennym (a prostym i funkcjonalnym) rozwiązaniem jest tabelaryczne podsumowanie rozwiązań terminologicznych wypracowanych przez polskich teoretyków na potrzeby badań nad małymi formami narracyjnymi. Postawa Autorki wobec dotychczasowych praktyk nazewniczych i propozycji teoretycznych potwierdza doskonałą orientację w stanie badań, umiejętność zaproponowania własnych rozwiązań w taki sposób, by były zarazem operatywne jak i wystarczająco uzasadnione.

Pozostały dorobek naukowy i organizacyjny dr Bednarek

Stopień naukowy doktora Habilitantka uzyskała w 2010 roku na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i całą swoją aktywność zawodową związana jest właśnie z tą uczelnią. Początkowo pracowała w Zakładzie Poetyki i Krytyki Literackiej, od 2011 zatrudniona jest w Zakładzie Semiotyki Literatury na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej UAM. Jej kariera zawodowa rozwija się w dobrym, niezbyt pośpiesznym, ale i pozbawionym większych opóźnień tempie. W swym dorobku naukowym, oprócz dwóch autorskich monografii, dr Bednarek ma 17 rozpraw z recenzowanych tomach zbiorowych, publikowanych w dobrych uniwersyteckich wydawnictwach naukowych. 11 artykułów opublikowała po uzyskaniu stopnia doktora. Tematyka tych artykułów jest różnorodna, choć spójna, wyraźnie pokazuje krąg zainteresowań badawczych i krystalizującej się stopniowo specjalizacji: pisarstwo kobiet, ewolucja dyskursów feministycznych, przemiany gatunkowe, prozatorskie eksperymenty formalne, literatura dziecięca. Znajdują się wśród nich także teksty poświęcone obszarom zupełnie dla dr Bednarek nieswoistym: miejscu Ukrainy w polskim imaginariu powojennym, a nawet cyfrowej literaturze i jej formom (*Sztuka tworzenia możliwości, czyli o Matriosce M. Dzido*). Ten ostatni artykuł pokazuje, że z kwestiami dotyczącymi środowiska cyfrowego dr Bednarek zetknęła się w swojej pracy – wypada więc tym bardziej żałować, że nie wykorzystwała tego doświadczenia, pracując nad rozprawą habilitacyjną. Poza tym opublikowała 11 rozpraw w czasopiśmie naukowych (w tym: w ważnych czasopiśmie genologicznych i teoretycznoliterackich oraz etnograficznych, istotnych dla rozwoju Jej drogi naukowej – „Zagadnienia Rodzajów Literackich”, „Przestrzenie Teorii”, „Literatura Ludowa”). Jej aktywność konferencyjna przed doktoratem obejmowała 14 wystąpień; po uzyskaniu stopnia doktora zaś wzbogaciła się jeszcze o 10 referatów na ogólnopolskich sesjach naukowych (Toruń, Wrocław, Łódź, jedno wystąpienie na konferencji zagranicznej w Macedonii). Widać wyraźnie, że dr Bednarek stopniowo decydowała się na opuszczanie macierzystej uczelni i zaczęła być bardziej aktywna na forum ogólnopolskim. Włączała się w organizację wydarzeń naukowych i popularnonaukowych (2 konferencje naukowe, festiwal literacki), jako członek zespołu realizowała przez 8

00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
<http://www.ibl.waw.pl>

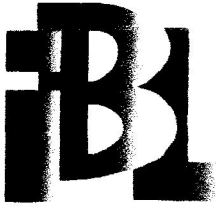
INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH POLSKIEJ AKADEMII NAUK INSTITUTE OF LITERARY RESEARCH POLISH ACADEMY OF SCIENCES

lat (2010 – 2018) projekty badawcze w ramach programu Erasmus w zespole międzynarodowym. Jej indywidualnym osiągnięciem było natomiast otrzymanie grantu promotorskiego na napisanie rozprawy doktorskiej pod kierunkiem prof. dr hab. B. Kaniewskiej oraz stypendium dla młodych badaczy „Unikatowy Absolwent” – w obu wypadkach dzięki tym środkom mogła odbyć kwerendy badawcze w Wielkiej Brytanii i Francji. Dr Bednarek jest również wykładowczynią akademicką – wśród prowadzonych przez Nią zajęć dydaktycznych aż 6 przedmiotów było autorskim opracowaniem Jej głównego przedmiotu specjalizacji – genologii i baśniowości. W pracy dydaktycznej aktywnie wykorzystuje nowe formy i technologie nauczania – była współautorką kursów online, modernizacji całych modułów kształcenia w oparciu o nowe media. Jej studenci byli nagradzani w konkursach akademickich na najlepsze prace naukowe i referaty konferencyjne. Pełniła funkcję opiekunki roku na studiach I stp. opiekunki Genderowego Koła Literaturoznawczego, prowadziła seminarium licencjackie oraz była promotorką pomocniczą dla magistranta oraz (już w trakcie postępowania habilitacyjnego) dwóch doktorantek. Jej prace na rzecz środowiska doktorantów obejmowały też opiekę nad konferencjami doktorantów WFPiK UAM. Ważną częścią Jej działalności dydaktycznej jest też praca na potrzeby środowiska nauczycieli polonistów – publikuje na łamach „Polonistyki” scenariusze lekcji (także w zakresie edukacji filmowej – w tym celu współpracowała z instytucjami kulturalnymi). Popularyzuje swoje badania poprzez wykłady i warsztaty kierowane do studentów, dzieci i młodzieży szkolnej. Jest też recenzentką „Czasu Kultury”.

Praca naukowa dr Bednarek była nagradzana: Jej rozprawa doktorska otrzymała Nagrodę Rady WFPiK UAM oraz I Nagrodę w konkursie im. M. i K. Górskich. Za książkową wersję doktoratu otrzymała Nagrodę Naukową II stp. Rektora UAM. Była również laureatką Stypendium Naukowego Miasta Poznań w 2014. Te różnorodne formy działań potwierdzają aktywność zawodową Habilitantki, Jej zaangażowanie w życie macierzystej uczelni, ale i środowisk pozaakademickich.

Ocena końcowa dorobku i monografii indywidualnej zgłoszonej we wniosku o nadanie stopnia doktor habilitowanej

Podsumowując, oceniam monografię dr Bednarek jako pracę spełniającą wymogi stawiane rozprawie wskazanej w **art. 219 ust. 1 pkt 2a Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce**. Jej dotychczasowy dorobek naukowy uznaję za istotny wkład w rozwój literaturoznawstwa. Gruntowność i rzetelność uzasadniania własnych interpretacji, rozległe kompetencje genologiczne i szerzej: poetologiczne świadczą o wartościowym charakterze dokonań naukowych dr Magdaleny Bednarek. Dlatego formułuję wniosek, że

00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
<http://www.ibl.waw.pl>

INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH POLSKIEJ AKADEMII NAUK INSTITUTE OF LITERARY RESEARCH POLISH ACADEMY OF SCIENCES
dorobek naukowy, organizacyjny i rozprawa habilitacyjna stanowią podstawę do nadania Wnioskodawczyni stopnia doktor habilitowanej w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwo. Wnoszę o dopuszczenie dr Bednarek do dalszych etapów postępowania.

Magdalena Rembowska-Pluciennik
Magdalena Rembowska-Pluciennik

